

DEĞİŞİMİN KURAMLAŞTIRILMASI: İŞ DERNEKLERİNİN ALANLARINDAKİ KURUMSAL DÖNÜŞÜME MÜDAHALESİ¹

Şükran GÖLBAŞI*

Özet

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de ekonomiyi örgütleyen hayli kurumlaşmış mevcut yapının 1980 başından başlamak üzere uzun yıllar alan kökten dönüşümünün nasıl kavramlaştırıldığını incelemektir. Böylece, kurumsal değişimin esasında önemli ölçüde söylemler üzerinden işleyen bir süreç olduğunu göstermektir. Bu süreçte TÜSİAD dönem koşullarında dezavantajlı konuma düştüğü için değişim ajanı olarak ortaya çıkmıştır. Mayıs 1979’da tirajlı gazete ve dergilerde aynı anda yayına giren, değişimin manifestosu gibi kaleme alınmış olan TÜSİAD ilanları, bu araştırmanın veri setini oluşturmuştur. Araştırma yöntemi olarak Eleştirel Söylem Analizi (ESA) kullanılmıştır. ESA, metni, söylemlerin birbiriyle etkileşimini ve bağlamı birlikte incelemeye imkan sağlayan üç boyutlu bir yöntemdir. Araştırmanın kavramsal çerçevesi olarak, yeni kurumsal kuram ve modeli olarak Greenwood, Suddaby ve Hinings (2002)’in değişim modeli benimsenmiştir. Bu çalışmayı mevcut benzerlerinden ayıran özelliği, değişimin kuramlaştırılmasını odağa alması ve metod olarak Eleştirel Söylem Analizini kullanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal değişim, örgütsel söylem, kurumsal mantık, kuramlaştırma

Theorizing Change: The Intervention of Business Associations in the Institutional Transformation of Their Field

Abstract

The aim of this study is to examine how the institutional transformation is theorized in Turkey since 1980. Thus to indicate the institutional change process performs through discourse. TÜSİAD emerged as an agent of change because aforementioned period it was drifted into disadvantageous position. The advertisement of TÜSİAD which published at the same time on edition of well circulated news in May 1979. They were as if the manifestation of change. The text of these advertisements formed the data base of this research. The methodology used in this research is Critical Discourse Analysis which has three dimensions which covers the text, the interaction between discourses and the context

¹ Bu makale, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde İşletme (yönetim-organizasyon) anabilim dalında 2007 yılında Prof. Dr. Fulya Sarvan’ın danışmanlığında tamamlanan “24 Ocak ve izleyen süreçte TÜSİAD’ın söylemleriyle toplumu inşa girişimi” adlı doktora tezinde araştırılan konunun bir kısmının farklı bir kavramsal çerçeve içinden ve genişletilerek incelenmesidir.

* Yrd. Doç. Dr., Haliç Üniversitesi, Haliç Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü, İstanbul, sgolbasi@gmail.com

together. Greenwood, Suddaby and Hinings' (2002) model of change adopted as a model and neo-institutional theory as a conceptual base of this research. This research is somehow different from the counterparts by focusing on the theorising change and by using the Critical Discourse Analysis as method.

Keywords: Institutional change, organizational discourse, institutional logic, theorizing

GİRİŞ

Kapitalizmin tarih sahnesine ilk çıktığı zamandan bu yana, yeni pazarlar bulma zorunluluğu, farklı kültürel yapılara, teknik donanımlara ve ekonomik örgütlenmelere sahip toplumsal yapıları sürekli karşı karşıya getirmiştir. Kapitalizm, ilişkiye girdiği toplumları dönüştürme gücü sayesinde, genellikle ekonomik açıdan zayıf ve daha örgütsüz toplumları kendi gereklerine uydurmuştur.

Kapitalist dünya ekonomisi, birbirine işbölümü çerçevesinde bağlı ulusal toplumsal formasyonların meydana getirdiği bir sistemdir. Kapitalist dünya sisteminin işleyişi, sistem içinde bir egemenlik merkezi doğurmaktadır. Arın'a göre bu merkezde oluşan birikim rejimi ve düzenleme biçimi, dünya sisteminin işleyişine hakim olmakta ve diğer ulusal toplumsal formasyonlara eşitsiz olarak yayılmaktadır (Arın, 1985:110). Üsdiken (1997), teorik modellerin uluslararası transferinin koşullarını ve dinamiklerini araştıran "Importing theories of management and organization" başlıklı çalışmasında, yaygın literatürün, kurumsal modellerin ve teorilerin yayılım merkezi olarak ABD hâkimiyetini kabul ettiğine dikkat çekmektedir. Buğra (1997)'nin "Devlet ve İşadamları" araştırmasına referansla geç sanayileşen ülkelerin, teknoloji ve sermaye ekipmanını gelişmiş ülkelerden ithal etmesinin yönetim metot ve prosedürlerini de ithal etme anlamına geleceğini vurgulamaktadır.

Kapitalizmin döngüsel krizlerinden çıkmak için her defasında birikim stratejisini değiştirmesi, dünya sistemine uluslararası ekonomik işbölümü ile bağlı toplumların da ekonomik örgütlenmelerini ve ona bağlı olarak kurumsal yapılarını dönüştürmesine neden olmaktadır. 1980'de dünya ekonomik düzeni, yeni liberal ilkeler çerçevesinde yeniden örgütlenmiştir. Bu birikim rejimi değişikliği, dünya sistemine şu ya da bu şekilde eklenmiş uluslarda, ulusal kurumlar ve üretim ilişkilerinin, yeni benimsenen birikim rejimini destekleyecek tarzda yeniden düzenlenmesini gerektirmiştir. (Gülalp, 1987; Kazgan, 1995). Whitley (2000: 22-23)'in de ifade ettiği gibi, her üretim sistemi kendi ekonomik mantığını yerleştirir. Üretim sistemi, yönetim mekanizması ve toplumsal kurumların hep birlikte oluşturdukları farklı bileşimler, kaçınılmaz olarak bazı endüstrilerin ve çıkar gruplarının diğerleri üzerinde ayrıcalık kazanmasına neden olmaktadır. Bu nedenle üretimin sosyal yapılarındaki değişim, kendiliğinden gerçekleşebilecek ya da farklı ekonomik ve politik gruplar arasında çatışma çıkmadan olabilecek bir şey değildir.

1970'lerin sonuna kadar, Türkiye'de geçerli olan ithal ikameci birikim rejimi, iç pazara dayalı bir büyüme ve kalkınma rejimidir. 1980'de yeni liberal politikalar doğrultusunda yeniden örgütlenen Dünya sisteminde ise sermayenin döngüsünü küresel çapta tamamlaması öngörüldüğü için, satın alma gücünün yüksek tutulduğu iç pazara ve devletin yerel sanayiye korumasına artık ihtiyaç kalmamıştır (Kazgan, 1995:36-7). Dünya ekonomik sisteminin bu yeni örgütlenmesi, pek çok ülke gibi Türkiye'nin de ulusal çıkarları ile çelişen birtakım yeni düzenlemeler gerektiriyordu (Güler, 2005a; 2005b). Uluslararası kurumların talep ettiği bu kurumsal değişiklikleri, yapmayı reddeden dönem hükümeti ambargolarla kuşatılmış ve ülke üzerinde bilinçli bir istikrarsızlaştırma politikası uygulanmıştır (Gölbaşı, 2008:138-39).

Böyle bir bağlamda faaliyetlerini sürdürmeye çalışan Türk İş Örgütleri, mevcut birikim rejiminin yeni örgütlenen uluslararası ekonomik sistemle uyumsuzluğa düşen kurumlarıyla ve ulusal planda geçerli mevcut kurumsal mantıkla iş yapamaz hale gelmiş ve giderek sistemin dışına itilmiştir. Mağdur konuma düşen büyük iş örgütleri, temsilcileri TÜSİAD aracılığıyla, dünya sisteminde geçerli yeni kurumsal mantığı, Türkiye'de tanıtmak ve benimsetmek amacıyla bir yandan politik süreçleri etkilemeye çalışırken bir yandan da kamuoyunu bu yönde yönlendirmeye ve ikna etmeye yönelik olarak davet ettikleri Amerikalı uzmanlara konferanslar verdirmiş, raporlar yayınlamış ve çeşitli toplantılar düzenlemişlerdir. TÜSİAD'ın, ekonominin örgütlenmesinde devleti ana aktör olmaktan çıkarmaya ve sendikaların gücünü kırmaya yönelik bu yoğun çabaları sonuç vermemiş ve TÜSİAD, Yeni Dünya Düzeninin kurumsal örgütlenme mantığının yerleştirilmesinde geleneksel bürokrasinin direncini kırmayı başaramamıştır. Türkiye bu dönemde, eski rejimin kutsal ittifakını teşkil eden, sendikalar, siyasal iktidar ve büyük iş örgütleri üçgeninde yoğun çatışmalara tanık olmuştur (Gölbaşı, 2008:220-31). İşte bu aşamada kamuya yönelik bir aciliyet çağrısı olan ilan metinlerini yayınlayan TÜSİAD, ülke çapında büyük ilgi çekmeyi başarmıştır. İyi formüle edilmiş metinlerle, 1979 yılı Mayıs ayında tirajlı bütün ulusal gazetelerde aynı anda yayına giren ilanların, günümüze dek sürecek olan bir dizi kurumsal değişimi başlatan ana tetikleyici olduğu ileri sürülmüştür (Cumhuriyet, 1979:1). Bu anlamda, TÜSİAD'ın ilanları, 24 Ocak 1980 kararlarına zemin hazırlayan ve Türkiye'de ekonominin örgütlenmesini yeni-liberal mantık uyarınca kökten dönüştüren kurumsal değişimleri başlatan bir milat olarak tarihte yerini almıştır. Bu nedenle, neo-liberal bir manifesto gibi kaleme alınmış olan ve hükümet düşüren ilanlar olarak ünlenen TÜSİAD'ın 1979'daki ilan metinlerinin incelenmesinin, kurumsal değişimin mantığını ve nasıl kavramlaştırıldığını, kavramada kıymetli olduğu ve bu araştırmanın veri seti olarak kullanılması benimsenmiştir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de ekonomiyi örgütleyen kurum ve kuralların 1980 başından başlamak üzere uzun yıllar alan kökten dönüşümünün ilk kuramlaştırmalarının nasıl ve hangi kurumsal mantık içerisinde yapıldığını ve

nasıl meşrulaştırıldığını incelemektir.

Çalışmada, örgüt yazınında kurumsal değişimi, kurumsal mantık değişimi yaklaşımıyla ele alan kavramlaştırmalar esas alınmıştır (Lounsbury, 2002; Rao vd., 2003; Scott vd., 2000; Thornton ve Ocasio, 1999; Zajac ve Westphal, 2004). Kurumsal mantık değişimini açıklamak için kullanılan çeşitli mekanizmalardan Thornton ve Ocasio (2008:115)'nin sınıflamasına dayanarak kurumsal girişimci mekanizması ve DiMaggio'nun kurumsal girişimci kavramı esas alınmıştır. Bu seçimin nedeni ele alınan sürecin güç ilişkilerine dayalı ve politik bir süreç olmasıdır. Çalışmada değişimin nasıl kuramlaştırıldığının incelenmesi hedeflendiğinden, Greenwood, Suddaby ve Hinings (2002)'in "Theorizing Change: The role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields" başlıklı makalesinde önerdiği "kuramlaştırma"yı esas alan 6 aşamalı değişim modeli, araştırma modeli olarak kabul edilmiştir. TÜSİAD'ın 1979 Mayıs ayında 4 ana başlık altında yayınladığı ilanları araştırmanın veri setini oluşturmuştur. Metinler, Fairclough'ın (1989) ESA yöntemiyle analiz edilmiştir.

Alanyazında kurumsal değişim konusundaki görgül çalışmaların, ABD ile bazı Avrupa ülkeleri arasındaki etkileşime odaklanırken geç endüstrileşen ülkelere teori transferi ile ilgili görgül çalışmanın neredeyse hiç olmadığı ifade edilmektedir (Üsdiken, 1997). Bu konudaki çalışmaların çoğunun, girişimcinin kendi örgütünü ya da görev çevresini dönüştüren kurumsal girişimcilik örneklerini incelediğini ve çoğunda kurumsal girişimcilerin mevcut düzenin olanaklarından yeterince yararlanamayan periferideki aktörler içinden çıktığı belirtilmektedir (Leca, Battiliana ve Boxenbaum, 2006). Greenwood, Suddaby ve Hinings (2002) kurumsal değişim konusundaki mevcut çalışmaların, kurumlaşmanın çözülmesi ve yeniden kurumsallaşma sürecini ihmal ettiğini ifade etmektedir. Tolbert ve Zucker (1996) ise kurumsal kuramcılarının değişimin kavramlaştırılması sürecinin nasıl işletildiğine çok fazla dikkat etmediğini ileri sürmektedir.

Bu çalışma, araştırma düzeyinin makro düzey olması, kurumsal girişimcinin periferiden biri olmaması, kurumsallaşma sürecini değil değişimin kurumsal mantığının nasıl kavramlaştırıldığını incelemesi ve bu tür çalışmalarda daha önce denenmemiş Fairclough (1989)'in eleştirel söylem analizi yöntemiyle yürütülmüş olması nedeniyle diğer kurumsal girişimcilik çalışmalarından farklılaşmaktadır. Bu çalışmanın pratik anlamda önemi ise, görece kendi meşruiyet sorunlarını henüz çözememiş iş örgütlerinin temsil dernekleri aracılığıyla pek de alışık olunmadık bir şekilde ulusal çapta bir dönüşüme yön verme çabasını konu almasıdır. Bir iş örgütünün kendi oyun alanını düzenlemeye çalışırken, siyasetin yetki alanına girerek toplumu örgütleyen temel makro kurumların dönüşümünde başlıca aktörlerden biri olarak rol alması incelenmeye değer bulunmuştur.

Çalışma iki ana başlık altında düzenlenmiştir. İlk ana başlık araştırmanın kavramsal çerçevesine ayrılmıştır. Bu bölümde alanyazın gözden geçirilmiş, araştırmanın modeli ve 1980 öncesi ve sonrası kurumsal mantıklar incelenmiştir.

İkinci ana başlık araştırmanın yöntemine ayrılmıştır. Bu bölümde, araştırmanın veri seti, yöntemi, kodlamalar ve verilerin analizi açıklanmıştır. Araştırma bulguları ve tartışma, analiz ve değerlendirmeler nitel araştırma ruhuna uygun olarak birbirinden ayrılmayarak iç içe yürütülmüştür. Analiz başlıkları araştırma modelindeki değişimin aşamalarının sırasını izlemiştir. Son olarak, bu incelemenin ve bundan önceki incelemelerin kapsamadığı bazı önemli konulara bu konuda çalışmak isteyebilecek araştırmacıların dikkati çekilmiştir.

I. ARAŞTIRMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

A. ALANYAZIN İNCELEMESİ VE ARAŞTIRMANIN MODELİ

Alanyazında, kurumların işleyişini ve örgütlenmesini dönüştüren zihniyet değişikliği, kurumsal mantık değişimi olarak nitelenmektedir. Yönetim zihniyetinin doğduğu ortamdan başka bir bağlama aktarılması ise kurumsal mantık transferi olarak nitelenmektedir. Kurumsal kuramda son dönem değişim çalışmalarının “kurumsal mantık” kavramına odaklandıkları görülmektedir. Kurumsal mantıklar, sosyal gerçekliklerini anlamlandırmak üzere bireyler tarafından üretilmiş varsayımlar, tarihsel örüntüler, değerler, inançlar ve kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır (Friedland ve Alford, 1991: 243). Konuyu küreselleşme etkisi bağlamında inceleyen çalışmalardan Djelic ve Quack (2003), kurumsal mantık değişimini ulusal ve uluslararası alanların birbirleriyle çarpışması sonucu değişik kurumsal yapıların alana girmesiyle açıklamaktadır. Djelic (2006:70’den akt, Beckert, 2010) ulusal kurumlardaki dönüşümleri, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kurumların etkisine referansla açıklamaktadır. Kimi çalışmalar, oyunun kurallarını devlet koyduğu için, dönüşüm süreçlerinde iş örgütlerinin kendi alanlarını düzenlemek için devleti kullandığını belirtirken (Fligstein, 1991: 314), kimileri ise uluslararası kurumların gelişmesiyle, ulusal kurumların ekonomik ilişkileri düzenleme rolünün azaldığını ve IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kurumların, ABD’nin ve ekonominin diğer egemen aktörlerinin çıkarlarını yansıttığını belirtmektedir (Whitley, 1994).

Thornton ve Ocasio (2008: 115)’nin kurumsal mantıklardaki değişimi, “kurumsal girişimci”, “yapısal örtüşme”, “olay sıralaması” ve “çelişen kurumsal mantıklar” olmak üzere dört mekanizmaya dayandırdığı çalışmasında, kurumsal girişimcilerin, kurumlar arası sistem içinde fırsatları kendi lehlerine çevirerek kurumsal dönüşümde önemli bir role sahip olduklarını belirtmektedir. Bilindiği gibi iş örgütlerinin yaşamını sürdürmesi, servet yaratma kapasitelerine, mevcut kapasitelerini ve verimliliklerini arttırmalarına bağlıdır. Değişen kurumsal düzenlemelerin, sosyal sistem içinde ve sosyal sistemler arasında yarattığı uyumsuzluklar bu anlamda örgütlerin varlığını tehdit edebilmektedir. Bu durumun, çıkarları zedelenen yerleşik sosyal aktörleri değişim eyleyenine (kurumsal girişimci) dönüştürebildiği ifade edilmektedir (Seo ve Creed, 2002).

Alanyazında, iraksak kurumsal değişim konusundaki çalışmaların çoğunun

esas aldığı DiMaggio'nun tanımına göre (Di Maggio 1988'den akt. Beckert, 1999) kurumsal girişimciler, belirli kurumsal düzenlemelerde çıkarı olan, bunu gerçekleştirmek için yeterli kaynağa sahip olan ve bu kaynakları yeni bir kurum yaratmak ya da mevcut olanları dönüştürmek üzere harekete geçiren aktörlerdir. Suddaby ve Greenwood (2005), kurumsal girişimcilerin söylemleriyle yerleşik uygulamaların meşruiyetini sarstığını belirttikleri çalışmalarında, söylemin değişimdeki önemine dikkat çekmişlerdir. Greenwood, Suddaby ve Hinings (2002) ise "Theorizing Change: The Role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields" başlıklı makalelerinde, değişimin nasıl kuramlaştırıldığının sürecin en can alıcı noktası olduğunu belirtmişlerdir. Yazarların bir mesleki derneğin, kendi yetki alanını dramatik bir şekilde değiştirmesini konu alan bu makalelerinde önerdikleri değişim modeli, bu araştırmada model olarak benimsenmiştir. Bu model, kurumsal girişimcinin eski yapıyı söken ve yeni yapıyı kuran söylemlerini odağa alan, anahtar safhası "kuramlaştırma" olan bir değişim modelidir. Modelin birinci aşamasında, "yerleşik pratikleri ve kurumları istikrarsızlaştıran tetikleyicilerin ortaya çıkması" ele alınmıştır. İkinci aşama, "kurumlaşmanın bozulması"; üçüncü aşama, "ön kurumlaşma" ve dördüncü aşama "değişimin kavramlaştırılması" olarak ifade edilmiştir. Modelin son iki aşaması olan "değişimin yayılımı" ve "yeniden kurumlaşma" ise yayılım süreciyle ilgili olduğu için bu araştırmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Modelin birinci aşaması olan "yerleşik pratikleri ve kurumları istikrarsızlaştıran tetikleyicilerin ortaya çıkması" aşamasında, kurumsal değişime neden olan bir dizi olayın ortaya çıkacağı öngörülmektedir. İkinci aşama olan "kurumlaşmanın bozulması" aşamasında, mevcut kurumsal yapı içinde örgütsel başarısızlıklar kavramlaştırılmakta ve sorumlularıyla birlikte eski kurumların meşruiyeti tartışmaya açılmaktadır. Alanyazında bu aşamada, eski kurumsal düzenlemelerin işlevsel, sosyal ve politik başarısızlıklarının sergileneyeceği belirtilmektedir (Dacin vd., 2002; Greenwood vd., 2002; Maguire vd., 2004). Üçüncü aşama olan "ön kurumlaşma" aşamasında, sorunları çözmek amacıyla yeni bir kurumsal mantık içinden çözüm önerileri ortaya atılmaktadır. Modelin dördüncü aşaması olan "değişimin kuramlaştırılması" aşamasında ise potansiyel çözüm önerilerinin yeni bir kurumsal mantıkla bağlantılı olarak teorize edileceği belirtilmektedir.

Alanyazında değişimin kuramlaştırılmasının genel kabul görmesi ve benimsenmesinin, büyük ölçüde bu kuramlaştırmanın nasıl yapıldığına bağlı olduğu belirtilmektedir (Tolbert ve Zucker, 1996:183), çünkü kuramlaştırma aşamasında, söylemsel stratejilerle yeni kurumların temeli oluşturulmaktadır (Phillips vd., 2004; Munir ve Phillips, 2005). Kuramlaştırma, yeni ittifaklar kurulmasına, müttefikler arasındaki çelişkilerin azaltılmasına ve muhalifler arasındaki çelişkilerin şiddetlenmesine hizmet edecek, daha geniş sosyal kesimlerin desteğini alacak biçimde formüle edilmelidir (Holm, 1995, Fligstein, 1997; Seo ve

Cred, 2002; Suddaby, Greenwood, 2005). Yerleşik oyuncuların merkezi konumunu aşındırmak için yeni müttefikler yaratmak, diğer aktörleri harekete geçirmek önemlidir (Leblebici vd., 1991). Müttefiklerin sayısının artması (Lawrence vd., 2002), güçlü aktörlerin desteği ve onayının sağlanması (Rao, 1994; Greenwood vd., 2002) kurumsal değişimin uygulanma şansını arttırmaktadır. Kitleleri harekete geçirmek için mağdur edilmiş kesimin yakınma sebepleri teşhis edilmeli, onlara uygun çözümler gösterilmeli ve bu kesimin de çıkarları kuramsal çerçeveye dahil edilmelidir (Maguire vd., 2004; Fligstein, 1997). Fligstein (1997)'e göre aslında kurumsal girişimci aktörler, çoğunlukla diğerlerini kendi talepleri doğrultusunda ikna etmeye çalışmak yerine, onlara kendi görüşleri doğrultusunda davranabildiklerini sandıkları koşulları ayarlayarak tarafsız görünmek adına geri çekilirler. Bunu, onlara ya daha yüksek amaçlar göstererek ya da kendi dar çıkarları doğrultusunda diretirlerse başlarına gelebilecekleri göstermek suretiyle yaparlar. Böylece kurumsallaşma projesi çeşitli aktörlerin çıkarlarını bütünleştiren ortak bir projeye dönüşmekte, çıkarların iç içe geçmesini sağlamaktadır (Haveman, Rao 1997).

B. TÜRKİYE'DE 1980'E KADAR YERLEŞİK KURUMSAL MANTIK

1980'e kadar Türkiye'de yerleşik kurumsal mantık, kalkınmacılık ve sosyal devlet anlayışına göre biçimlenmiştir (Gülalp, 1987). Bu anlayışa göre devlet, tüm sosyal kesimlerden fazladan vergi toplayarak toplumun refahını artırıcı yatırımları yapmak ve temel hizmetleri sunmakla yükümlüdür. Kalkınmacı paradigmada devlet, sadece sermaye kesiminin değil, diğer sosyal sınıfların çıkarlarını ve refahını gözetmek ve sağlamakla yükümlüdür. Başarı ya da başarısızlığının ölçüsü de, bunu sağlayıp sağlayamamasında yatar (Eroğul, 2002). Mevcut paradigma uyarınca, özel sektörün karlı bulmadığı için yatırım yapmadığı pek çok hizmet alanına devlet zarar etme pahasına yatırım yapmakla görevlidir. Ülke coğrafyasının çok küçük bir kesiminde özel yatırımlar varken, devlet bu coğrafyanın en ücra köşelerine kadar her yerine hizmet götürmektedir. Devletin hizmet götürme misyonu, piyasadaki gibi "satılma gücü"nü değil "vatandaş olma"yı esas alır (Dikbaş, 1997).

1980'e kadar olan dönemde Türkiye'nin kurumsal yapısının ve Türk İş Sisteminin baskın özelliklerini tanımlayacak olursak (Buğra, 1997): Devlet, ekonomide yasa koyucu, düzenleyici, tedarikçi, rakip ve müşteri olarak ana aktör rolündedir. Hakim olan krediye dayalı finans sistemi, sermaye birikimini sınırlandırmaktadır. Hukuk düzeni, piyasa ile ilgili yeterli düzenlemelere sahip değildir. Devlet, işletmeler için belirsizlik kaynağıdır, bu durum işletmelerin ve ekonominin örgütlenmesinde merkezîyetçi kontrole neden olmaktadır. İşletmeler, liberal ekonomilerde hâkim Schumpeteryen anlamda girişimcilik yerine, devletin sağladığı kaynaklara erişim için birbirleriyle rekabet etmekte ve spekülâtif kazanca eğilimli davranış özellikleri sergilemektedirler.

C. NEO-LİBERAL KURUMSAL MANTIK

Türkiye geç endüstrileşen ülkelerden biridir. Bu anlamda, erken endüstrileşen ülkelere teknolojik açıdan bağımlı konumdadır (Buğra, 1994). Bu durum, satın alınan teknoloji ile birlikte ilgili ülkelerin yönetim pratik ve süreçlerinin ve kurumsal yapılarının da ülkeye transfer edilmesi anlamına gelmektedir (Üsdiken, 1997). 1980’li yıllarda Dünya sistemine hâkim kılınmaya çalışılan mantık, liberalizm’in revize edilmesiyle yeni bir anlayışmış gibi sunulan neo-liberalizmdir. Bu dönemde TÜSİAD, dünya ekonomisinin işleyişine hakim mantığın Türkiye’ye transferi ile ilgili demeçler vermektedir.

Liberalizmin temel ilkeleri, bazı küçük farklılıklarla neo-liberalizm için de geçerlidir. Liberal düşüncenin bireycilik ilkesine göre, bireysel çıkarların dışında kamu yararı, toplumun iyiliği gibi bir takım ortak çıkarlar olduğu kabul edilmez (Yayla, 1992:140; Rand, 1990:42). Bireyler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğinde, toplumsal çıkarların da en üst noktaya çıkacağı varsayılır (Smith, 1985:28). Ekonomik özgürlük ilkesine göre, çalışma hayatını sınırlayan tüm kurumlar kaldırılmalıdır. Piyasa ekonomisinin olmadığı yerde, özgürlüklerin de olmayacağı ve piyasa ekonomisi kaldırıldığında bütün siyasi özgürlükler ve hakların da ortadan kalkacağı öngörülür (Mises, 1956’dan akt. Çetin, 2001). Liberal görüşte, işsizliğin, emek piyasasındaki uyum noksanlığından kaynaklandığı ve sorumlusunun sendikalar olduğu (Andersen, 1971), yatırımlar ve istihdamın artması ve yoksulluğun azalmasının ise, zengin kesimden daha az vergi alınarak yatırımların artırılması suretiyle sağlanacağı öngörülür (Başkaya,2005). Liberal görüşte devletin piyasadaki faaliyetlere müdahale etmemesi, sadece piyasanın düzgün işlemesini ve güvenliğini sağlaması esastır (Rand, 1990: 38). Liberalizmin önemli düşünürlerinden Hayek (2000:195)’e göre, özgür bir toplum düzeni ile sosyal adalet uygulamaları bir arada hayal edilemez. Hayek, sosyal adalet uygulamalarını, devletin vatandaşlar arasında ayırım yapması olarak değerlendirmektedir. Devletin ekonomik alana müdahalesi arttıkça, özgürlüklerin ortadan kalkacağı ve despotik rejimlerin doğacağı varsayılmaktadır (Çetin, 2001).

Liberalizmin 1980’li yıllarda, neo-liberalizm adı altında yeniden gündeme getirilmesinin, toplumların yeniden inşasını hedefleyen siyasal ve toplumsal bir program özelliği gösterdiği ifade edilmiştir (Çoban, 2002:125). Bir proje olarak geliştirilen neo-liberalizm, Fukuyama (1999)’nın tarihin sonu teziyle meşrulaştırdığı “Başka Alternatif Yok” kavramıyla ulus devletlere meşrulaştırılmıştır. Bu kavram, Thatcher’in sıkça tekrarlamasıyla 1980’li yıllarda adeta neo-liberalizmin mottosu haline gelmiştir. Neo-liberal yeniden yapılanma, üç politika üzerinde yükselmiştir (Doğan, 2002:14,16); bunlar, “serbestleştirme”, “düzenleme dışı bırakma” ve “esnekleştirme” politikalarıdır. Küreselleşme projesi, bu sürecin diğer ülkelere ihracını düzenleyerek, onun dünya çapında yayılmasına hizmet eden ideolojik boyutudur, çünkü yeni birikim rejiminde sermayenin değerlendirme alanı tüm dünyadır. Serbestleştirmeyle hedeflenen, sermayenin hiçbir

engel ve ulusal sınırla karşılaşmadan tüm dünyada serbestçe dolaşabilmesinin sağlanmasıdır (Başkaya, 2005: 103). Düzenleme dışı bırakma politikaları ile, devletin parasız sunduğu sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik gibi hizmet alanlarındaki özel sektörün kârlarını azaltabilecek her türlü düzenlemenin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir (Doğan, 2002:19; Kazgan, 1995:43). Esnekleştirme politikaları ise, üretimin taşeronlaştırılarak en ucuz hammadde, en ucuz işgücü, en uygun vergi sistemi ve en az hukuki düzenleme olan ülkelere yayılması ve esnekleştirme adı altında işçinin güvencesizleştirilmesi ile ilgilidir (Doğan, 2002:30).

II. YÖNTEM

A. ARAŞTIRMANIN VERİ SETİ

Kurumsal değişim sürecinin en belirgin olarak kavramlaştırıldığı metin olarak, TÜSİAD'ın 1979 yılı Mayıs ayında gazetelere verdiği dört ilan metni bu çalışmanın veri setini oluşturmuştur. Türkiye'deki büyük iş örgütlerinin en büyüklerini bir araya getiren TÜSİAD, 1971 yılında kurulmuştur. Türkiye çapında yaygın bir örgütlenme ağına sahiptir. TÜSİAD kurulduğu andan itibaren büyük iş örgütlerinin önemli bir temsil organı olarak konumlandırılmıştır ve üye kuruluşları, Türkiye'de yaratılan toplam katma değer % 50'ye yakın kısmını gerçekleştirmekle Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir (<http://www.tusiad.org.tr>)

TÜSİAD'ın 1970'lerin ikinci yarısından itibaren bütün söylemlerinde, ekonominin yönetim süreçleri konusunda paradigma değişimi önerisinde bulunduğu bilinmektedir (Gölbaşı, 2008). İlan metinleri, bütün bu söylemleri özetleyen ve ekonominin örgütlenmesinde yeni bir anlayışı formülleştiren bir manifesto şeklinde ortaya çıkmıştır. TÜSİAD'ın 13 Mayıs 1979'da tirajlı ulusal gazete ve dergilerde aynı anda tam sayfa olarak yayına giren ilanları, dört farklı başlık ve içerikle ardışık olarak yayınlanarak, bir süre yayında kalmayı sürdürmüştür. İlanlardan ilki "Gerçekçi Çıkış Yolu", diğerleri yayınlanış sırasına göre "Ulus Bekliyor", "Yokluğu Paylaşmak mı? Bolluğu Sağlamak mı?", "Refahın ve Hürriyetlerin Düşmanı: Enflasyon" başlıkları ile yayınlanmıştır. TÜSİAD dört farklı ilanını, yedi gazete ve bir haftalık dergide 13 Mayıs 1979-13 Haziran 1979 arasında 24 defa yayımlattı. Bu ilanlar için o TÜSİAD'ın 4 milyon 628 bin lira ödemişti. TÜSİAD'ın 120 üyesinin tek tek onayı alınan ilanlar 7 gün sürecek biçimde hazırlanmıştı, fakat 4'ü yayımlandıktan sonra durduruldu. (Berker ve Uras, 2008).

B. YÖNTEM VE ANALİZ SÜRECİ

İlan metinleri, Fairclough (1989)'ın eleştirel söylem analizi yöntemiyle eleştirel okumaya tabi tutulmuştur. Eleştirel söylem analizi üç aşamalı bir analizdir. Birinci aşama söylem metninin analizi, bu çalışmada ilan metinleri incelenmiştir. İkinci aşama, söylemin diğer söylemlerle etkileşiminin analizi, bu çalışmada devlete bağımlı ekonomik düzenin mevcut söylemi ve onun yerine geçirilmek

istenen neo-liberal kurumsal mantığın söylemi incelenmiştir. Üçüncü aşama ise söylemin nasıl bir bağlam içinden çıktığı, kendisini hangi bağlama yerleştirdiği TÜSİAD'ın üyelerinin kendini hangi bağlamın bir parçası olarak görmek istediği incelenmiştir. Yöntemin üç aşamalı olması, ekonomiyi örgütleyen tüm kurumların dönüştürülmek istendiği bu dönemde, hem ulusal bağlamın hem uluslararası bağlamın hem de bu iki sistem içinde yerleşik konumdaki büyük iş örgütlerinin bir arada ve birbirleri ile etkileşimi açısından incelenmesine olanak sağlamıştır.

İlgili alanyazın ve araştırma sorusu ve modeli çerçevesinde üretilen kodlamalar ışığında okunan ilanlarda, mevcut kurumsal mantığın meşruiyetini sorgulayan, mevcut düzenin sorumlularını deşifre eden, yeni kurumsal mantığı kuramlaştıran/meşrulaştıran ve daha geniş toplum kesimlerini projesine ikna etmeyi hedefleyen ifadeler alıntılanarak düzenlenmiştir, kodlamalar çerçevesinde analiz edilmiştir. Analiz bulguları, seçilmiş doğrudan alıntılarla betimsel olarak da serimlenerek araştırmanın güvenilirliği arttırılmak istenmiş, analizde ortaya çıkan önemli bulgular, araştırmada model alınan kavramsal çerçeve bağlamında tartışılarak değerlendirilmiştir.

C. BULGU, DEĞERLENDİRME VE TARTIŞMALAR

Kodlamalara göre kümelenen ifadelerden aşağıdaki analiz başlıkları oluşturulmuştur. İzleyen başlıklar altında, nitel bir analize uygun olarak, ilan metinlerinin analizi, bulguları, önemli sonuçların araştırmaya model alınan kavramsal çerçeveye referansla tartışılarak değerlendirilmesi iç içe yürütülmüştür.

1.Yerleşik Pratikleri ve Kurumlaşmayı İstikrarsızlaştıran Tetikleyiciler

Araştırma modelinin ilk aşaması mevcut kurumları istikrarsızlaştıran birtakım olaylar ve olguların ortaya çıkması ile ilgilidir. TÜSİAD'ın ilanlarının basında çıktığı 1979 yılına kadar gelen zaman diliminde, kurumsal değişimi tetikleyen iç ve dış olayların başlıcaları, dönem eleştirisi yapan metinler incelenerek tesbit edilmiştir.

Değişimi tetikleyen dış olayların en önemlisi, 1970'li yılların sonlarında dünya sistemindeki birikim rejimi değişikliği ile ilgili alınan kararların yerleşik pratikleri istikrarsızlaştırmasıdır (Sönmez, 1992). Bu durum, İthal İkameci Birikim Rejiminin kurum ve kurallarına göre işleyen bu hayli kurumlaşmış sistem içinde yerleşik olarak faaliyetlerini sürdüren iş örgütlerini olumsuz etkilemiştir. Bunun yanı sıra, I. ve II. Petrol Krizlerinin Çevre ülkeleri borç batağına sürüklemesi ve (Kazgan, 2005:137-38,140,144); ABD'nin para politikasını değiştirmesiyle ülkelerin borçlarını ödeyemez duruma düşürülmesi (Kazgan, 2005:137-8); uluslararası kurumsal sistemin yapı ve misyon değişikliğine gitmesi (Kazgan, 2005:144); dönem hükümetinin, bağımsız politikalarından dolayı ABD ve AB ülkelerinin Türkiye'ye ambargo koyması (Ahmad, 2005:209; Ahmad, 1996) gibi belli başlı dışsal koşulların bu dönemde ekonominin işleyişini istikrarsızlaştırdığı

ileri sürülebilir.

Anılan dış koşulların yanı sıra, Türkiye'nin kendi ekonomi ve siyasi politikalarından kaynaklanan bir takım koşulların da bu dönemde kurumsal değişimi tetiklediği ileri sürülebilir, bunların başlıcaları: Dış ödemeler dengesi açığı veren mevcut birikim modelinin açıklarının sürekli borçlarla kapatılmasının, ekonomiyi tıkanma noktasına getirmesi; uygulanmakta olan sabit ve yüksek kur politikasının dışarıdan yatırım şeklinde kaynak girişini engellemesi (Sönmez, 1992: 13-14); değişen hükümetlerin uluslararası kurumların talep ettiği kurumsal değişiklikleri yapmak için gerekli ulusal mutabakatı sağlayamaması (Karahanoğulları, 2003); Dünya sistemine uluslararası işbölümü ile bağlı olan Türkiye'nin değişen birikim stratejisi ile uyumsuz hale gelen kurumsal yapısını değiştirmemesinin ekonomiyi tıkaması; Dünya Sisteminin tekelci kapitalizm yönünde bir strateji değişikliğine girdiği sırada, dönemin koalisyon ortaklarının tavrını küçük sermayeden yana koymasının hükümetin içte iş örgütlerinin ve dışarıda ise Merkez ülkelerin desteğini ve meşruiyetlerini yitirmesine neden olması (Ahmad, 2005:192); uluslararası mali kuruluşların kredi koşulları olarak önerdiği emek ve küçük sermaye aleyhine olan düzenlemelerin demokratik koşullarda hayata geçirilmesinin imkânsızlığı (Öniş, 1998:149-151) olarak sayılabilir.

Bu süreçte, ithal ikameci modelin tıkanması ile içeride yaşanan krizin, dış ekonomik krizle çakışması, üretimin sürdürülebilirliğini riske atmıştır. Büyük iş örgütlerinin ekonomiye yeniden işlerlik kazandırılması için talep ettiği değişikliklerin hükümetçe kabul görmemesi, izlenen yanlış politikalar ekonomide duraklamaya ve kar hadlerinin düşmesine neden olmuştur (Özyeğin, 1980: 38). Hükümetin küçük işletmeleri kollayan politikaları sayesinde küçük firmaların sayılarının artmasının doğurduğu rekabet ortamı (1978 Yılına Girerken Türk Ekonomisi Raporu) mevcut güç dengelerinin büyük iş örgütlerinin aleyhine dönmesine ve çıkarlarının zedelenmesine neden olmuştur. Bu durumda TÜSİAD demeç ve raporlarında neo-liberal politikaları savunmaya ve ekonomi yönetiminde model değişiminden söz etmeye başlamıştır (Olaylara Bakış, 1978).

Devletin ve dış piyasanın çelişen kurumsal mantıklarının, iş örgütlerinin faaliyetini güçleştirmesi, devlet ve iş örgütlerinin birbirine bağımlı yapısının göreceli bir değişimi imkânsız kılması (Seo ve Cred,2002), yerleşik kurumların işleyişini istikrarsızlaştıran pek çok ekonomik, politik ve toplumsal olayın üst üste gelmesi, bu durumdan hayli zararlı çıkan büyük iş örgütlerinin mevcut durumlarını değiştirme niyetiyle kurumsal girişimci olarak ortaya çıkmasında etken olmuştur.

2. Kurumlaşmanın Bozulması: Yerleşik Kurumsal Mantığın Meşruiyetinin Sorgulanması

Greenwood, Suddaby ve Hinings'in (2002) değişim modelinin ikinci aşaması olan "kurumlaşmanın bozulması" aşaması, mevcut kurumsal düzenlemelerin işlevsel, sosyal ve politik başarısızlıkları sergilenmek suretiyle

meşruiyetinin aşındırılması ile ilgilidir. 1979 Türkiye'sinin mevcut kurumsal düzenlemelerinin nasıl sorunsallaştırıldığı, gazete ilanlarından doğrudan alıntılar şeklinde seçilmiş bazı örneklerle Tablo 1.'de gösterilmiştir.

Tablo 1. İlanlarda Mevcut Kurumsal Düzenlemeleri Başarısız Gösteren İfadeler

“Türkiye'miz, şu sırada, yoksul ülkelerde görülen "yok"lar içindedir” ; “Bu yıl, ithal etmemiz gerekli petrol için yaklaşık 2 milyar dolara ihtiyacımız var”; “Ekonominin yürümesi için ise, en az 5 milyar dolarlık ithalat yapılması zorunludur”; “Bir yandan döviz kıtlığı, öte yandan enerji yetersizliği, yatırımları ve mevcut sanayinin üretimini hızla düşürmektedir”; “Çalışabilir her 100 kişiden 14'ü işsizdir”; “bir yılda %60'ı aşan korkunç enflasyon sosyal ve ekonomik bünyemizi kemirmektedir” (Gerçekçi Çıkış Yolu, 15 Mayıs 1979 Günaydın)

“Kamu iktisadî Teşekkülleri milyarlarca lira açık vermektedir”; “Sosyal güvenlik politikaları yanlıştır”; “Vergi kaçırılmasına karşı önlem alınmamaktadır” (Ulus Bekliyor, 22 Mayıs 1979, Milliyet)

“Döviz darlığı, enerji yetersizliğiyle üretimi yarıya düşmüş sanayi...” ; “...azalan tasarruflar..., durmuş yatırımlar...”; “Çalışabilir her 100 kişiden 14'ü.. işsiz (Yokluğu Paylaşmak mı? Bolluğu Sağlamak mı? 29 Mayıs 1979 Milliyet)

“Sürekli açık veren bütçeler, enflasyonu büyüten kamu harcamaları ...” (Refahın ve Hürriyetlerin Düşmanı: Enflasyon, 12 Haziran 1979, Milliyet)

TÜSİAD, mevcut kurumsal düzenlemelerin meşruiyetini sorgularken devletin zihniyetini, yani mevcut kurumsal mantığı sorumlu olarak göstermektedir. TÜSİAD'ın ifadelerinden, sorun ve başarısızlık olarak tanımladığı alanların, devletin sosyal politikalarıyla ilgili olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 2. İlanlarda Devleti Sorunların Kaynağı Gösteren İfadeler

“Devlet gelirlerini aşan harcamalar yapmayı âdet edinmiştir.”

“Devletin uyguladığı ekonomi politikaları... Türkiye'de, işsizlik sorununu giderek daha da ağırlaştırmaktadır”

“Devlet karşılıksız para basmak yerine başka yollar aramalıdır “

“...vergi kaçırılmasına karşı önlem getirmemiştir”

“Vergilendirilmesi gerekenleri vergilendirmemiştir. Buna karşılık vergisini verenlerin yükünü dünyada görülmemiş oranda ağırlaştırmıştır”

“... karşılıksız para basma gelenek haline gelmiştir”

“Yanlış bir sosyal güvenlik politikasıyla Türkiye'mizi genç emekliler ülkesi haline getirmiştir”

“Devlet gelirlerini aşan harcamalar yapmayı âdet edinmiştir”

İlanlarda Devletin piyasa ekonomisinden uzaklaşan anlayışı ve ekonomi politikaları, “güven sarsıcı zihniyet” olarak kavramlaştırılmakta ve bunalımın asıl sebebi olarak gösterilmektedir. Dikkatli bir okumayla sorunsallaştırılan birçok düzenlemenin, aslında toplumun diğer sınıflarının çıkarlarıyla çelişmediği fark edilecektir. TÜSİAD'ın bu kavramlaştırmaları, alanyazınla (Greenwood vd., 2002)

uyumludur.

3. Ön Kurumsallaşma: Neo-Liberal Kurumsal Mantık İçinden Mevcut Sorunlara Çözüm Öneren Söylemler

Araştırma modelinin üçüncü aşaması olan “ön kurumsallaşma” aşamasında, alanyazına göre kurumsal girişimciler, mevcut yapı içinde tıkanmış görünen sorunlara çözüm önerileri gösteren daha üstün bir çerçeve sunarak kendi projelerini meşrulaştırmaya çalışırlar (Greenwood vd., 2002; Suddaby ve Greenwood 2005). Bir önceki bölümde Tablo 1’de ve Tablo 2’de serimlenen sorunlara neo-liberal paradigma içinden çözüm gösteren ilan metinleri Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3. Sorunlara Yeni Bir Paradigma İçinden Çözüm Öneren İlan Metinleri

“Ülkemizi hürriyetçi demokrasi içinde refaha götürecektir temel güç hür teşebbüstür. ...Çağımızın ileri toplumlara Refaha Hürriyet içinde yalnız bu yolla erişmişlerdir. Bir başka yol yoktur.”; “... daha çok üretmenin ve bolluğa kavuşmanın gerçekçi yolu: Kişiyi rekabet içinde teşviktir.” (Gerçekçi Çıkış Yolu, 15 Mayıs 1979 Günaydın).

“Çözüm, Türk ekonomisinin dışa açılması, serbest rekabete dayalı Batı ekonomisi içinde gelişmesini hızlandıracak kararları alabilmektedir”; “Çözüm, ekonomimizi bir yasakçı mevzuat ağı içinde boğan, ... aşırı müdahaleci ve güven sarsıcı zihniyeti terk etmektedir.” (Ulus Bekliyor, 22 Mayıs 1979, Milliyet).

Sosyal adalet, yokluğu paylaşmak değildir. Bolluğu paylaşmaktır. Bu ise, daha çok yatırım, daha çok üretimle gerçekleşir”; “Ekonomimiz, ancak, ekonomik hürriyetlerin varlığının korunmasıyla düze çıkacaktır”; “Çözüm devletin para basmamasında, KİT’lerin kapsamını daraltmasında, yatırımları arttırmasındadır” (Yokluğu Paylaşmak mı? Bolluğu Sağlamak mı? 29 Mayıs 1979 Milliyet)

Mevcut kurumsal düzenlemeler sorgulanırken, TÜSİAD’ın sorun ve başarısızlık olarak tanımladığı alanların devletin refah politikalarıyla ilgili olduğu göze çarpmaktadır. İlan metinlerinde, mevcut kalkınmacı kurumsal mantığa göre örgütlenmiş devletin bir hizmet kurumu olduğu göz ardı edilmekte ve devletin adalet dağıtıcı politikaları fayda-maliyet mantığı ile değerlendirilerek başarısız gösterilmektedir. Metinlerde dikkati çeken, kalkınmacı paradigmaya göre örgütlenmiş devletin, neo-liberal paradigmanın devlet kavramlaştırmasından hareketle sorgulanıyor olmasıdır. Devlet, kalkınmacı paradigmaya göre tanımlanmış misyonuna uygun olarak asli görevlerini gerçekleştirdiği için eleştirilmekte ve yeni paradigmanın varsayımları ile yargılanarak başarısız gösterilmektedir. Çünkü neo-liberal paradigmada devlet, tüm toplum kesimlerinin refahını sağlamakla değil, sadece piyasanın işleyişini kolaylaştıracak oyun alanını düzenlemekle yükümlüdür (Rand, 1990:38).

Metinlerde, yoksulluğun nedeni, sanki dönemin hükümetinin sosyal adaleti öne çıkaran bölüşüm politikalarıymış gibi çerçevenmiştir. İfadelere bakılacak olursa, TÜSİAD adil bir bölüşüm politikasını savunmaktadır. Söyleminde gelir dağılımı bozukluğu dikkate alınmadan, üretim arttırılınca sosyal adaletin de kendiliğinden gerçekleşeceği varsayılmaktadır. Bu neo-liberal paradigmanın bir ön kabulüdür (Smith, 1985). Bir ülke örneğinde somutlanmamış bir varsayımdır.

Ekonomik açıdan büyüdükçe gelir dağılımının kendiliğinden düzeldiği ülke örneği yoktur. İlanlarda “devlet karşılıksız para basma zorunda kalmaktan kendini kurtarırsa enflasyon hızı düşecektir” ifadesi, parasalcı görüşün mantığı uyarınca yapılmış bir kavramsallaştırma değildir. Türkiye ekonomisinin verileri, ‘enflasyon eşittir para arzı’ biçimindeki bu mantığı doğrulamamaktadır (Somçağ, 1998). Sanayinin sorumsuz fiyatlama politikasından kaynaklanan enflasyon, ilan metinlerinde, sanki devletin para politikalarındaki beceriksizliğinden kaynaklanan bir durum gibi kavramlaştırılmıştır

Sorunsallaştırılan kurumlardan bir diğeri de KİT’lerdir. KİT’ler eleştirilirken, KİT’lerin bu ülkede kuruluş misyonu ve asıl amacı göz ardı edilmektedir. Sermaye birikimine en büyük destek olan KİT’ler sorunsallaştırılırken sermaye ile ilişkileri sorgulanmamaktadır. KİT açıklarından dolayı devlet başarısız gösterilmektedir. Bu açıkların özel teşebbüse destek politikalarından kaynaklandığı dillendirilmemektedir. Mevcut paradigma uyarınca, ülkenin en ücra köşelerine kadar her yerine hizmet götürmekle yükümlü olan ve özel sermayenin karlı bulmadığı için yatırım yapmadığı pek çok alanda zararına hizmet veren devlet, zarar ettiği için başarısız gösterilmektedir. Eski kurumsal mantığa göre hizmet anlayışıyla örgütlenen kurumlar ve yapılan düzenlemeler, neo-liberal politikalar bağlamında değerlendirilerek başarısız ilan edilmektedir. Keynesyen modelin “kalkınma”, “refah” ve “sosyal adalet” ilkeleri uyarınca işleyen yapıları, liberal paradigmanın kar/zarar mantığına göre değerlendirildiğinde başarısız görünebilmektedir. Devletin iktisat politikası araçları olan kurumlar, sosyal kurumlardır, dolayısıyla kar mantığıyla değil toplumsal fayda mantığı ile çalışmaktadırlar. Başarı ve başarısızlıkları da ancak bu bağlamda değerlendirildiğinde doğru çıkarımlarda bulunulabilir.

4. Değişimin Kuramlaştırılması

Araştırma modeline göre başarılı bir değişim kuramlaştırması, müttefikler arasındaki çelişkilerin azaltılmasına ve muhalifler arasındaki çelişkilerin derinleşmesine etmeli, mağdur edilmiş kesimlerin mağduriyetlerini projesine dahil ederek çeşitli aktörlerin çıkarlarının iç içe geçmesini sağlayabilmelidir.

Tablo 4. Müttefikler Arasındaki Çelişkilerin Azaltılmasına ve Muhalifler Arasındaki Çelişkilerin Derinleşmesine Hizmet Eden Söylemler (özet ifade)

Devletin halkımızın eline geçen paranın değerini koruyamadığı, vergi kaçakçılığını önleyemediği, bazı kesimleri bir türlü vergilendirmediği, işsizlik sorununu çözmediği, Türkiye’nin genç emekliler ülkesi haline geldiği, sendikaların davranışlarının işsizlik sorununu ağırlaştırdığı belirtilmekle muhalifler arasındaki çelişkiler derinleştirilmekte

Bunlara karşılık, bütün ilanlarda “biz Türk özel sektörünün üyeleri” ifadesi kullanılarak yapılan çözüm önerilerinde, TÜSİAD’ın temsil ettiği büyük burjuvazi ile Anadolu sermayesi, ticaret sermayesi ve küçük köylünün çıkarları ortakmış gibi, aralarında çelişkiler yokmuş gibi davranılmaktadır.

İlanlarda; vergilendirilmeyen kesimle toplumun diğer kesimleri, vatandaşların haklarını savunmadığı ileri sürülen devletle-halk arasındaki çelişkiler vurgulanmaktadır. Örtük bir önkabulden hareketle, sendikaların davranışlarının işsizlik sorununu ağırlaştırdığı ifade edilerek, işçilerle sendikalar karşı karşıya getirilmek istenmektedir. İşsizlikle ilgili literatürün doğrulamadığı bu argümanın, neo-liberal paradigmanın işsizlik sorunu ile ilgili kavramlaştırmaları (Andersen, 1971) üzerinden yapıldığı anlaşılmaktadır. “Türkiye genç emekliler ülkesi” ifadesiyle devlet memurlarıyla diğer ücretli kesim, küçük esnaf ve küçük köylü arasındaki güvence farkı vurgulanarak bu kesimler arasındaki çelişkiler şiddetlendirilmek istenmektedir. Böylece, neo-liberal ideolojinin bertaraf etmek istediği devletin sosyal güvenlik politikaları hedef gösterilmektedir. Bu tür kavramlaştırmalar, kuramlaştırmaların muhalifler arasındaki çelişkilerin şiddetlenmesine hizmet edecek biçimde formüle edilmesi gerektiğini öneren alanyazınla (Holm, 1995, Fligstein, 1997; Seo ve Cred, 2002; Suddaby ve Greenwood, 2005) uyumludur.

Enflasyon ve işsizlik karşısında, işveren ve işçi kesiminin konumu ve uğradığı zararlar sanki eşitmiş gibi davranılarak mücadele için ortak hedef işaret edilmektedir. Söylemlerde, sermaye içindeki çelişkiler örtbas edilerek ve farklı çıkarlar yok varsayılarak ortak bir payda inşa edilmeye çalışılmaktadır. TÜSİAD’ın temsil ettiği büyük sermaye ile Anadolu sermayesi, ticaret sermayesi ve küçük köylünün çıkarları ortakmış gibi, aralarında çelişkiler yokmuş gibi davranılmaktadır. Oysa bilindiği gibi sermayenin bir kesimi enflasyondan beslenmekte ve enflasyonist politikaları desteklemektedir. Burada da kendi içindeki çelişkiler örtbas edilmekte, farklı çıkarlar yokmuş gibi davranılmaktadır. Bu ifadelerin, kuramlaştırmaların yeni ittifaklar kurulmasına, müttefikler arasındaki çelişkilerin azaltılmasına hizmet edecek, daha geniş sosyal kesimlerin desteğini alacak biçimde formüle edilmesi yönündeki alanyazınla (Holm, 1995, Fligstein, 1997; Seo ve Cred, 2002; Suddaby ve Greenwood, 2005) uyumlu olduğu görülmektedir.

İlanlardaki, “vatandaşın parasını koruyamayan”, “bazı kesimlerden vergi toplayamayan” ve “işsizliği önleyemeyen” devlet kavramlaştırmaları; alanyazında iyi bir değişim kuramlaştırmasında, mağdur edilmiş kesimin yakınma sebeplerinin teşhis edilmesi ve bu kesimin de çıkarlarının çerçeveye dahil edilmesi (Maguire vd., 2004; Fligstein, 1997) ve müttefiklerin sayısının artmasının değişimin uygulanma şansını arttıracığı (Lawrence vd., 2002) önermeleri ile ve neo-liberal paradigmanın vergiler konusundaki kavramlaştırmalarıyla (Başkaya, 2005) uyumludur.

Alanyazında (Fligstein, 1997) kurumsal girişimci aktörlerin, çoğunlukla diğerlerini kendi talepleri doğrultusunda ikna etmek için, onlara ya daha yüksek amaçlar göstermek ya da kendi dar çıkarları doğrultusunda diretirlerse başlarına gelebilecekleri göstermek suretiyle tarafsız görünmeyi tercih ettikleri

belirtilmektedir. TÜSİAD'ın retoriğinde, “yüksek amaçlar” ın kullanım tarzına örnek olarak, “hürriyet içinde seçmek, seçilmek”, “milli menfaatler”, “insanca yaşamak”, “herkese iş” ve “sosyal adalet”, “hürriyetçi demokrasi”, “yuva kurmak” kavramlarının kullanılış tarzını gösterebiliriz. Buna karşılık, “giderek rejim değişir”, “giderek bütün hürriyetler kaybolur”, “ekonomik yapı çarpılır” ve “parlamerter rejim tehdit altındadır” “insanca yaşama şartlarının tehdit altına girdiğini görmenin ıstırabı” benzeri ifadeler ise ilan metinlerinde tehdit ve korkutmanın kullanım tarzına örnek olarak gösterilebilir. İlan metinlerinin hepsinin sağ alt tarafında koyu renk kutu içinde çerçevelenmiş olarak:

Ülkemizi Hürriyetçi Demokrasi içinde refaha götürecektir temel güç hür teşebbüstür. Kişiyi her zaman daha çok ve daha verimli çalışmaya sevk etmiş olan hür teşebbüs. Çağımızın ileri toplumları refaha hürriyet içinde yalnız bu yolla erişmişlerdir. Bir başka yol yoktur.

ifadesi bulunmaktadır. Bu, 1980'li yıllarda adeta neo-liberalizmin mottosu haline gelen Fukuyama (1999)'nın teorize ettiği “Başka Alternatif Yok” tezleriyle örtüşen bir söylemdir. “Hür teşebbüsün yok olması, bütün hürriyetlerle birlikte hürriyetçi demokrasinin yok olmasıdır” ifadesi, özgürlükler ile piyasa ekonomisini eşleştiren (Çetin, 2001) neo-liberal bir argümadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre, ilanlarda, dönemin iç piyasaya dönük sermaye birikimi ve kalkınmaya dayalı kurumsal mantığına uygun düzenlemeler ve onların sorumlusu olarak devlet başarısız gösterilmiştir. Söylemleri incelenen TÜSİAD, mevcut sistemin olanaklarından yararlanan merkez aktörlerden biri olduğu halde çıkarları zedelendiği için, içinde hayli yerleşik olduğu sistemi değiştirme yönünde davranmış ve değişime ilişkin kuramlaştırmaları ve çözüm önerilerini neo-liberal paradigmanın varsayımlarıyla yapmıştır. Mevcut kurumsal düzenlemeler içinde tıkanmış sorunlara, neo-liberal kurumsal mantık içinden çözüm önerileri getirilmiş ve çözüm için tek yolun piyasayı kendi işleyişine bırakmak olacağı güçlü argümanlarla savunulmuştur.

Mevcut paradigmanın vatandaşlarına hizmet esası üzerine kurulu mantığı ve kurumlarının, neo-liberal paradigmanın fayda-maliyet ve karı azamileştirme mantığıyla değerlendirildiğinde başarısız görünmesi normaldir. TÜSİAD'ın muhalif toplum kesimlerinin ortak hareket etmesinin önünü kesecek şekilde aralarındaki çelişkileri derinleştiren ve müttefikler arasındaki çelişkileri yok sayarak çıkarlarını ortaklaştıran, dar ve orta gelirli kesimin mağduriyetlerini projeye dahil ederek ittifak alanını genişleten söylemleri, başarılı bir değişim kuramlaştırmalarının temel özelliklerini kapsamaktadır.

TÜSİAD'ın piyasa düzenini özgürlükçü demokrasinin olmazsa olmaz koşulu gibi kavramlaştıran ifadeleri, ekonomiyi siyasetin dışına çıkararak esasında özgürlükler alanını piyasa lehine daraltan neo-liberal tezlerin kendi içinde çelişik yapısını göstermektedir. Metinlerde, ortak çıkarlar paydasında toplum kesimlerini uzlaştırmak yerine, neo-liberalizmin tek yol olduğu yönünde tehdit dilini kullanmak ya da çok denenmiş bir yol olan üstün bir takım değerlere gönderme yapmak suretiyle, onları manipüle etmenin tercih edildiği gözlenmektedir. Böylece, neo-liberal mantık çerçevesinde çeşitli aktörlerin çıkarları bütünleştirilmiş ve çeşitli toplum kesimlerinin çıkarlarının içiçe geçmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Türkiye'de neo-liberal kurumsal dönüşümün başlangıcındaki kavramlaştırmalara kısa bir tarihi kesitten bakmaya çalışan bu çalışmada incelenen, neo-liberalizmin Türkiye bağlamında meşrulaştırılma sürecinden benzer süreçleri incelemede bir model olarak yararlanılabilir. Bu konuda çalışmak isteyebilecek araştırmacılara; neo-liberal kurumsal dönüşümün siyasal, uluslararası ve diğer aktörlerinin söylemlerini; her bir sektörün piyasalaştırılma sürecinin nasıl ve hangi aktörler kanalıyla dönüştürüldüğünü ve neo-liberal kurumsal mantığın işsizlik, yoksulluk, enflasyon, büyüme ve demokrasi gibi pek çok konudaki varsayımları ile pratikteki uygulamalarının uyumlu olup olmadığını incelemeleri önerilebilir. Karşılaştırmalı çalışma yapabilecek olan araştırmacılara, IMF ve Dünya Bankası kanalıyla Çevre ülkelerin kredi sözleşmelerinde önşart haline getirilen Merkez ülkelerin kurumsal dönüşüm taleplerini incelemeleri, diğer ülkelerde benzer dönüşümlerin nasıl hayata geçirildiğini incelemeleri önerilebilir. Yöntem olarak ise, uluslararası kurumların söylemlerinin retorik analizle incelenmesinin ilginç sonuçlar verebileceği önerilebilir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz (2005), *Modern Türkiye'nin Oluşumu*, Çev.: Y. Alogan, 3. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul.
- AHMAD, Feroz (1996), *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, Çev.: A. Fethi, 2. Baskı, Hil Yayınları, İstanbul.
- ANDERSEN, Leonall C. (1971), "A Monetarist View of Demand Management: The United States Experience, Conference on Demand Management, Illusion or Reality?", Hamburg-Bergedorf, June, Vol 20-21; 3-11
- ARIN, Tülay (1985), "Düzenleme, Birikim, Bunalım", *Onbirinci Tez Kitap Dizisi*, Uluslararası Yayıncılık, İstanbul; 104-138,
- BAŞKAYA, Fikret (2005), *Devletçilikten 24 Ocak Kararlarına, Türkiye Ekonomisinde İki Bunalım Dönemi*, 2. Baskı, Maki Basım Yayım, Ankara.
- BECKERT, Jean (1999), "Agency, Entrepreneurs, and Institutional Change: The Role of Strategic Choice and Institutionalized Practices in Organizations",

- Organization Studies, Vol 20-5; 777-799.
- BECKERT, Jens (2010) "Institutional Isomorphism Revisited: Convergence and Divergence in Institutional Change", *Sociological Theory*, 28 (2) June
- BERKER, Feyyaz ve URAS, Güngör (2008) *Fikir Üreten Fabrika: TÜSİAD'ın İlk On Yılı 1970-1980*, Doğan Kitap, İstanbul.
- BUĞRA, Ayşe (1997), *Devlet ve İş adamları*, Çev.: F. Adaman, 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, Halis (2001), "Liberalizmin Temel İlkeleri", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1; 219-237.
- ÇOBAN, Aysun (2002), "Küreselleşmeye Karşı Olmak: Olanaklar ve Sınırlılıklar", *Praxis/ Küreselleşme Emperyalizm: Ne Yapmalı, Nasıl Direnmeli?*, Sayı 7, Yaz; 117-164.
- CUMHURİYET (1979), "Savcılık TÜSİAD bildirisini inceliyor". Mayıs,15:s.1
- DACIN, Tina. M., Jerry GOODSTEIN, and W. Richard SCOTT (2002), "Institutional Theory and Institutional Change: Introduction to the Special Research Forum", *Academy of Management Journal*, Vol 45-1; 45-56.
- DİKBAŞ, Y. (1997) *Özelleştirme Sömürgeleştirme*, 1. Baskı, İstanbul: Kaynak Yayınları
- DJELIC, Marie Laura ve Sigrid QUACK (2003), *Globalization and Institutions: Redefining The Rules of The Economic Game*, Edward Elgar Publishing. UK.
- DOĞAN, A.Ekber (2002), *Birikimin Hamalları*, 1. Baskı, Donkişot Yayınları, İstanbul.
- EROĞUL, C. (2002) *Devlet Nedir?*, 3. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi
- FAIRCLOUGH, Norman (1989), *Language and Power*, Longman Inc., USA.
- FLIGSTEIN, Neil (1997), "Social Skill and Institutional Theory", *American Behavioral Scientist* Vol 40-4; 397-405.
- FLIGSTEIN, Neil (1991), "The structural Transformation of American Industry: An Institutional Account of the Causes of Diversification in the Largest Firms, 1919-1979", in (Ed. Walter W. Powel ve Paul J. DiMaggio) *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press, Chicago.
- FRIEDLAND, Roger ve Robert R. ALFORD (1991), "Bringing Society Back In: Symbols, Practices, and Institutional Contradictions", in (Ed. Walter W. Powel ve Paul J. DiMaggio), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press, Chicago.
- FUKUYAMA, Francis (1999), *Tarihin Sonu ve Son İnsan* Çev.; Z. Dicleli, İstanbul: Gün Yayıncılık.

- GREENWOOD, Royston, Roy SUDDABY ve C.Richard HININGS (2002), "Theorizing Change: The role of Professional Associations in the Transformation of Institutionalized Fields", *Academy of Management Journal*, Vol 45-1; 58-80
- GÖLBAŞI, Şükran (2008), TÜSİAD'ın Toplumunu İnşa Girişimleri, İstanbul: Kültür Üniversitesi Yayınları
- GÜLALP, H.(1987) Gelişme Stratejileri ve Gelişme İdeolojileri, 2. Baskı, Ankara: Yurt Yayınları
- GÜLER, B.A. (2005a) Yeni Sağ ve Devletin Değişimi, 2. Baskı, İstanbul: İmge Kitabevi
- GÜLER, B. A. (2005b) Devlette Reform Yazıları, 1. Baskı, Ankara: Paragraf Yayınları
- HAVEMAN, Heather A.and Hayagreeva RAO (1997), "Structuring a Theory of Moral Sentiments: Institutional and Organizational Coevolution in the Early Thrift Industry", *American Journal of Sociology*, Vol 102; 1606–1651.
- HAYEK, Frederic (2000), Özgürlük Yolu, Çev.: A. Yayla, Liberte Yayınları, Ankara.
- HOLM, Petter (1995), "The Dynamics of Institutionalization: Transformation Processes in Norwegian Fisheries", *Administrative Science Quarterly*, Vol 40-3; 398-422.
- KARAHANOĞULLARI, Yakup (2003), "Türkiye'de Devletin Mali Krizleri", *Praksis*, Sayı 9.
- KAZGAN, Gülten (1995) Yeni Ekonomik Düzen'de Türkiye'nin Yeri, 2. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi
- KAZGAN, Gülten (2005), Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001) "Ekonomi Politik" Açısından Bir İnceleme, 1, Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- LAWRENCE, Thomas B., Chyntia HARDY, and Nelson PHILLIPS (2002), "Institutional Effects of Interorganizational Collaboration: The emergence of Proto-institutions", *Academy of Management Journal*, Vol 45-1; 281-290.
- LEBLEBICI, Hüseyin., Gerald R. SALANCIK, Anne COPAY, and Tom KING (1991), "Institutional Change and the Transformation of Interorganizational Fields: An Organizational History of the U.S. Radio Broadcasting Industry", *Administrative Science Quarterly*, Vol 36-3; 333-363.
- LECA, Bernard, Julie BATTILIANA ve Eva BOXENBAUM (2006), "Taking Stock of Institutional Entrepreneurship: What Do We Know? Where Do We Go?", *Academy of Management Meetings*, Atlanta GA
- LOUNSBURY, Michael (2002), "Institutional Transformation and Status Mobility: The Professionalization of the Field of Finance", *Academy of Management Journal*, Vol 45; 255-266.

- MAGUIRE, Steve, Cynthia HARDY, and Thomas B. LAWRENCE (2004), "Institutional Entrepreneurship in Emerging Fields: HIV/AIDS Treatment Advocacy in Canada", *Academy of Management Journal*, Vol 47-5; 657-679.
- MUNIR, Kamal and Nelson PHILLIPS (2005), "The Birth of the 'Kodak Moment': Institutional Entrepreneurship and the Adoption of New Technologies", *Organization Studies*, Vol 26-11; 1665-1687.
- ÖNİŞ, Ziya (1998), *State and Market*, 1.Ed., Boğaziçi University Press, İstanbul.
- ÖZYEĞİN, Hüsnü (1980), TÜSİAD Konuşmalar, 26 Ocak, Yayın No: TÜSİAD-T/80.1.63, İstanbul.
- PHILLIPS, Nelson, Thomas. B. LAWRENCE, and Cynthia HARDY (2004), "Discourse and Institutions", *Academy of Management Review*, Vol 29-4; 635-652.
- RAND, Ayn (1990), "Kapitalizm Nedir?, Çev.: A. Yayla, *Yeni Forum*, Cilt.11. Sayı 252; 38-48.
- RAO, Hayagreeva (1994), "The Social construction of Reputation: Certification Contests, Legitimation, and the Survival of Organizations in the American Automobile Industry: 1895-1912", *Strategic Management Journal*, Vol 15; 29-44.
- RAO, Hayagreeva, Philippe MONIN ve Radolphe DURAND, (2003). "Institutional Change in Toque Ville: Nouvelle cuisine as an Identity Movement in French Gastronomy", *American Journal of Sociology*, Vol 108; 795-843.
- SCOTT, W. Richard, Martin RUEF, Peter J.MENDEL ve Carol CARONNA, (2000), "Institutional Change and Health Care Organizations: From Professional Dominance to Managed Care", University of Chicago Press, Chicago.
- SEO, Myeong Gu ve W.E.Douglas CREED (2002), "Institutional contradictions, praxis, and institutional change: A dialectical perspective", *Academy of Management Review*, Vol 27-2; 222-247.
- SMITH, Adam (1985), *Ulusların Zenginliği*, Çev.: A.Yunus ve M. Bakırcı, Alan Yayınları, İstanbul.
- SOMÇAĞ, Selim (1998), "Enflasyonun Tek Sebebi Yok", *Finansal Forum Gazetesi*, 25 Şubat 1998.
- SÖNMEZ, Mustafa (1992), 100 Soruda 1980'lerden 1990'lara "Dışa Açılan" Türkiye Kapitalizmi, 1. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- SUDDABY, Royston ve Richard GREENWOOD (2005), "Rhetorical Strategies of Legitimacy", *Administrative Science Quarterly*, Vol 50; 35-67
- THORNTON, Patricia H. and William OCASIO (2008), "Institutional Logics". in (Ed. Royston Greenwood, Christine Oliver, Kerstin Sahlin and Roy Suddaby), *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*, Sage, Thousand Oaks, CA;

99–129.

THORNTON, Patricia H., and William OCASIO (1999), “Institutional Logics and the Historical Contingency of Power in Organizations: Executive Succession in the Higher Education Publishing Industry, 1958-1990”, *American Journal of Sociology*, 105: 801-843.

TOLBERT, Pamela S. and Lynne G. ZUCKER (1996), “The Institutionalization of Institutional Theory”, (Ed. S.R. Clegg, C. Hardy, and W.R. Nord), *Handbook of Organization Studies*, Sage, London ;175-190.

ÜSDİKEN, Behlül (1997), “Importing Theories of Management and Organization: The Case of Turkish Academia”, *International Studies Of Management and Organization*, Vol 26-3; 33-46,

WHITLEY, Richard (1994), “Dominant Forms of Economic Organization in Market Economies”, *Organization Studies*, Vol 15-2; 153-182.

WHITLEY, Richard (2000), “Divergent Capitalisms: The Social Structuring and Change of Business Systems”, Oxford University Press, Oxford.

YAYLA, Atilla (1992), *Liberalizm*, Turhan Yayınları, Ankara.

ZAJAC, Edvard ve James WESTPHAL (2004), “The Social Construction of Market Value: Institutionalization and Learning Perspectives on Stock Market Reactions”, *American Sociology Review*, Vol 69; 433-458.

1978 Yılına Giren Türkiye Ekonomisi, (1978), Yayın No: TÜSİAD-T/78., 1-53, İstanbul.

www.tusiad.org:7979/, (indirilme tarihi, 30.7.2014)

İLANLAR:

Gerçekçi Çıkış Yolu, 15 Mayıs 1979 Günaydın

Ulus Bekliyor, 22 Mayıs 1979, Milliyet

Yokluğu Paylaşmak mı? Bolluğu Sağlamak mı? ? 29 Mayıs 1979 Milliyet

Refahın ve Hürriyetlerin Düşmanı: Enflasyon, 12 Haziran 1979, Milliyet